

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı

PORTAGE ERKEN EĞİTİM PROGRAMININ 2-6 YAŞ
GRUBU ÖZEL EĞİTİM VE BAKIM GEREKTİREN
ÇOCUKLARIN GELİŞİMLERİ ÜZERİNDEKİ
ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Seda ÖZBEK COŞKUN

Danışman
Prof. Dr. Ebru KOLSAL

İstanbul - 2022

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Seda ÖZBEK COŞKUN
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Portage Erken Eğitim Programının 2-6 Yaş Grubu Özel Eğitim ve Bakım Gerektiren Çocukların Gelişimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Çocuk Gelişimi
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 29.06.2022
- SAYFA SAYISI** :51
- TEZ DANIŞMANLARI** : 1. Prof. Dr. Ebru KOLSAL
- DİZİN TERİMLERİ** : Özel Gereksinimi Olan 2-6 yaş arası Çocuklar, Aile Katılımı, Çocuk Gelişimi, Portage Gelişim Ölçeği
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu araştırma, Portage Erken Eğitim Programının İğdır il merkezinde faaliyet gösteren Yeşil İğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim alan 2-6 yaş arası otistik, Down sendromu, hafif zihinsel engelli, fiziksel engelli ve orta-ağır zihinsel engelli tanısı alan çocukların gelişimleri üzerindeki etkinliğini ölçmek amacıyla yapılan deneysel bir çalışmadır.
- DAĞITIM LİSTESİ** : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

İmzası

Seda ÖZBEK COŞKUN

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Seda ÖZBEK COŞKUN

.../.../2022

İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Seda ÖZBEK COŞKUN'ın Portage Erken Eğitim Programının 2-6 Yaş Grubu Özel Eğitim ve Bakım Gerektiren Çocukların Gelişimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi adlı tez çalışması, jürimiz tarafından Çocuk Gelişimi anabilim dalı, YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan

Prof. Dr. Ebru KOLSAL
(Danışman)

İmza

Üye

Doç. Dr. Bahar KURAL

İmza

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Deniz YILDIZ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

... / ... / 2022

İmzası

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu araştırma, Portage Erken Eğitim Programının Iğdır il merkezinde faaliyet gösteren Yeşil Iğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim alan 2-6 yaş arası otistik, Down sendromu, hafif zihinsel engelli, fiziksel engelli ve orta-ağır zihinsel engelli tanısı alan çocukların gelişimleri üzerindeki etkinliğini ölçmek amacıyla yapılan deneysel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu 2022 Şubat-2022 Mayıs tarihleri arasında Iğdır il merkezinde bulunan Yeşil Iğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde eğitim gören 2-6 yaş grubu 43 çocuk ve bu çocukların aileleri ile kurumda çalışan uzman eğiticiler oluşturmaktadır. Ön-test-son-test kontrol grubu modelinin kullanıldığı çalışmada çalışma grubuna ait veriler Portage Erken Eğitim Programının uygulandığı çocuklardan toplanmıştır. Özel gereksinimli olan bu çocukların gelişmeleri Portage Gelişim Ölçeği kullanılarak izlenmiştir. Çalışma grubuna Portage Erken Eğitim Programı araştırmacı tarafından 20 hafta uygulanmıştır. Eğitimci her hafta 3 gün okul ve ev ortamında çocukları izleme, değerlendirme, etkinlik önerileri sunma ve materyal desteği sağlamıştır. Eğitimci Portage Eğitimi Türkiye'de tek eğitimci eğitmeni olan Dr. Ender MARANGOZ'dan süpervizyon ve ders şeklinde almıştır. Verilerin analizlerinde yüzde ve frekans dağılımlarının yanı sıra, araştırmanın hipotezlerini test etmek için parametrik istatistiklerden Paired Sample t testi kullanılmıştır. Oluşturulan hipotezler ile 2-6 yaş aralığındaki özel gereksinimli çocukların Portage Gelişim Ölçeği ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Bu durum uygulanan programın etkililiğine işaret etmektedir. Yapılan analizler sonucu Portage Erken Eğitim Programında aile katılımının program etkinliği üzerinde anlamlı bir farklılık yarattığı görülmüştür. Böylece çocukların gelişimlerini (bilişsel, motor, dil, sosyal-duygusal, özbakım) en üst seviyeye çıkarmak, eve dayalı eğitim programlarının uygulanmasını sağlamak ve yaygınlaştırmak, anne babalara çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgiler sunmak, uygun ev ortamının düzenlenmesi için anne babaları bilgilendirmek, anne babaların eğitmen olarak rollerini güçlendirmek, çocukların gelişimindeki eksiklikleri tamamlamaya yönelik yaratıcı öneriler sunmak, ailelerin çocuklarının beceri öğrenme süreleri hakkında fikir sahibi olmalarını sağlamak anne babaların çocuklarının bireysel özelliklerine uygun beklentilerde olmalarını sağlamak, anne-babanın, çocuğun eğitim programında ihtiyacı olan materyalleri maddi açıdan en az masrafla karşılamasını sağlamak, materyaller konusunda aileyi bilgilendirmek amaçlanmıştır. Yakın zamanda

yaşanılan pandemi sürecinde de ailelerin çocukların gelişimlerine yönelik böyle programlara gereksinim duyduğu görülmüştür. Çalışma sırasında ailelere evde de çocukların tekrarlarına devam edebilmeleri, gelişimlerini sürdürebilmeleri için uygun etkinlik kartları verilmiş ve ailelerin çocukların gelişim özellikleri hakkında bilgi sahibi olmalarının desteklenmesi gerektiği ortaya koyulmuştur. Aile destekli programların özel gereksinimli çocukların gelişimleri açısından katkı sağladığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Özel Gereksinimli Çocuklar, Aile Katılımı, Çocuk Gelişimi, Portage Gelişim Ölçeği

SUMMARY

This research is an experimental study conducted to scale the effectiveness of the Portage Early Education Program on the development of children aged 2–6 years old, diagnosed with autism, Down syndrome, mild mental disability, physical disability and moderate-severe intellectual disability who were educated at Igdir Green Rehabilitation Center in Igdir. The study group of the research consists of 43 children aged 2-6 years, who were educated at the Igdir Green Rehabilitation Center located in the city center of Igdir, their families and specialist trainers working in the institution. This study was carried out between February 2022 and May 2022. In the study, in which the pre-test-post-test control group model was used, the data of the experimental group was collected from the children to whom the Portage Early Education Program was applied. The development of these children with special needs was monitored using the Portage Developmental Scale. Portage Early Education Program was applied to the experimental group by the researcher for 20 weeks. The educator provided monitoring, evaluation, activity suggestions and material support for children in the school and home environment for 3 days a week. The only trainer of Portage Early Education Program is Ender MARANGOZ. The educator of the research takes lessons and supervision from MARANGOZ. In the analysis of the data, the percentage and frequency distributions, the parametric statistics, Paired Sample t-test were used to test the hypotheses of the research. A significant difference was observed between the hypotheses created and the Portage Developmental Scale pre-test and post-test scores of children with special needs between the ages of 2-6 years. This indicates the effectiveness of the implemented program. As a result of the analysis, it was seen that family participation in the Portage Early Education Program made a significant difference on the effectiveness of the Program. Thus, to maximize the development of children (cognitive, motor, language, social-emotional, self-care), to ensure and disseminate the implementation of home-based education programs, to provide information to parents about child development and education, to inform parents about the arrangement of a suitable home environment, to strengthen the role of parents as educators, to offer creative suggestions, to fill the deficiencies in children's development, to ensure that families have an idea about the skill learning period of their children, to ensure that parents have expectations in accordance with the individual characteristics of their children. It is aimed to ensure that they meet the costs

and to inform the family about the materials. In addition, it is found that families need such programs for the development of their children. During the experiment, the families were given appropriate activity cards so that the children could continue their repetitions and continue their development at home. Thus, it reveals that families should be supported by information about the developmental characteristics of their children. It is seen that family-supported programs contribute to the development of children with special needs.

Keywords: Children Who Have Special Needs, Family Participation, Child Development, Portage Developmental Scale

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	iii
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİ

1.1. Çocuk Gelişiminin Önemi ve İlkeleri.....	4
1.2. Çocuk Gelişimi Özellikleri.....	5
1.2.1. Fiziksel ve Psiko-motor Gelişim Özellikleri	6
1.2.2. Bilişsel Gelişim Özellikleri.....	7
1.2.3. Dil Gelişimi Özellikleri	8
1.2.4. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri.....	8
1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Gelişimi	10

İKİNCİ BÖLÜM

PORTAGE ERKEN EĞİTİM PROGRAMI

2.1. Portage Eğitim Materyalleri	13
2.1.1. Portage Gelişim Ölçeği	13
2.1.2. Kart Kataloğu.....	15
2.1.3. Ev Ödevleri	15
2.1.4. Kullanım Kılavuzu.....	15
2.2. Portage Erken Eğitim Programının Uygulanma Adımları	16
2.2.1. Mevcut ve Yeni Becerilerin Belirlenmesi	16
2.2.2. Eğitime Uygun Hedef Davranışların Belirlenmesi	17
2.2.3. Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi.....	18
2.3. Portage Erken Eğitim Programıyla İlgili Yapılan Çalışmalar	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Hipotezleri	24
3.2. Araştırmanın Örneklemi	24
3.3. Araştırmanın Analiz Yöntemi	25

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Tanımlayıcı Bilgilere İlişkin Bulgular	26
4.2. Deney Grubunu Oluşturan Çocukların Portage Gelişim Ölçeği Alt Boyutlarının Ön-Test/Son Test Analiz Sonuçları	28
4.3. Ön-Test/Son Test Sonuçlarının Gruplara Göre Karşılaştırılması.....	31
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	32
KAYNAKÇA	34

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Ölçeği ile ilgili Tanımlayıcı Bilgiler	26
Tablo 2. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Bilgiler	27
Tablo 3. Grup Dağılımına İlişkin Bilgiler	27
Tablo 4. Yaş Dağılımına İlişkin Bilgiler	27
Tablo 5. Tanı Dağılımına İlişkin Bilgiler	28
Tablo 6. Sosyal Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi	28
Tablo 7. Dil Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi.....	29
Tablo 8. Öz Bakım Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi	29
Tablo 9. Bilişsel Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi.....	30
Tablo 10. Fiziksel Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi.....	30
Tablo 11. Grupların T-Testine Göre Karşılaştırılması	31

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, Portage Erken Eğitim Programının 2-6 yaş grubu özel eğitim ve bakım gerektiren çocukların gelişimleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Aile ve kurum destekli bu tür programların özel eğitim gerektiren çocukların okul öncesi eğitiminin kalıcılığı ve etkililiği açısından katkı sağladığı görülmektedir. Ailelerin çocukların gelişimlerine yönelik böyle programlara gereksinim duyduğu görülmektedir.

Araştırma süresince pek çok değerli kişinin yardım ve desteği olmuştur. Araştırmam boyunca bana yol gösteren, bilimsel birikimlerinden yararlandığım, zor zamanlarımda yaptığı yönlendirmeleriyle desteğini esirgemeyen tez danışmanım sayın Prof. Dr. Ebru KOLSAL'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez jürisine katılmayı kabul eden ve çalışmama destek veren sayın Doç. Dr. Bahar KURAL ve Dr. Öğr. Üyesi Deniz YILDIZ'a teşekkür ederim.

Portage Erken Eğitim Programını Türkçe'ye uyarlayıp, geliştiren, yaygınlaşmasına önderlik eden ve tezimde kullanmam için izin veren sayın Dr.Ender MARANGOZ'a teşekkür ederim.

Tezimin tüm istatistiksel analizlerini yapmamda İngilizce çevirilerimde benden desteğini esirgemeyen sayın Dr. Öğr. Üyesi Ercan İNCE'ye ve Dr. Öğr. Üyesi Ayaz Yusuf ALTIN'a teşekkür ederim.

Araştırmamın uygulama aşamasında yardımcı olan Yeşil İğdir Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ne, yöneticisi olan ve desteklerini her zaman hissettiren sayın Özge AKICI'ya, kurum öğretmenlerine, araştırmaya dahil olan çocuklara ve onların ailelerine teşekkür ederim.

Her zaman umut ve güven veren değerli eşim Yusuf Gazi COŞKUN'a ve benim en büyük ilham kaynaklarım olan oğullarım Mehmet Utku'ya ve Hamza Yağız'a teşekkür ederim.

Varlıklarıyla her zaman güç aldığım sevgili aileme, arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Seda ÖZBEK COŞKUN

Haziran, 2022

GİRİŞ

Okul öncesi eğitim kurumları çocukların etkin bir şekilde çevrelerini keşfetmelerini ve çevreleriyle iletişim kurmalarını sağlamada önemli yerlerdir. Okul öncesi dönemde her çocuğun öğrenme hızı farklılık göstermektedir. Özel gereksinimli çocuklarda öğrenme hızı normal gelişim gösteren çocuklara göre daha yavaştır. Özel gereksinimli çocukların gerekli gelişim özelliklerini kazanabilmeleri için davranışları normal çocuklara göre daha fazla tekrar etmeleri gerektiği görülmektedir. Dolayısıyla özel gereksinimli çocukların eğitimleri evde de devam etmelidir. Bunun en önemli nedeni özel gereksinimli çocukların gelişim düzeyleri ile bireysel özelliklerine uygun eğitim aldıkları ve motor, sosyal ve duygusal, bilişsel, dil ve özbakım yönünden gelişimlerinin desteklendiği okul öncesi eğitim kurumlarının sayılarının az olması ve mevcut kurumların ise verdikleri eğitim sürelerinin az olmasıdır. Bu anlamda ebeveynlere çocuklarına evde de yeni öğrenme fırsatları sağlamaları açısından görevler düşmektedir. Bu anlamda ebeveynler evde çocuklarına yaptırılmaları gereken davranışları Portage Erken Eğitim Programı yardımıyla uzmanlarından gözlemleyerek ve ev ödevleri olarak öğrenebilmektedirler. Dolayısıyla çocukların gelişimlerinin desteklenmesi ve başarılarının artırılmasında eğitim kurumlarında beceriler edinmeleri ve yaş olarak gelişimlerinin gerektirdiği davranışları kazanmalarında Portage Erken Eğitim Programının büyük bir rolü olduğu görülmektedir (Aral ve Baran, 2011). Diğer yandan okul öncesi dönemde aile katılımı, okul ve ev arasındaki devamlılığı destekleyerek kazanılan bilgi, beceri ve tutumların kalıcılığını sağlamaktadır. Aileler çocuklarının eğitimlerine katıldıkları ölçüde onların gereksinimlerine yanıt verebilmektedir (Piştav Akmeşe ve Kayhan, 2014). Portage Erken Eğitiminin uygulamalarının özel gereksinimli çocukların gelişimlerdeki etkinliği bu çalışmanın problemini oluşturmaktadır. Yeni çalışmalara ışık tutacak olan bu çalışmanın temel amacı, Portage Erken Eğitim Programı ile özel eğitime ve bakıma gereksinimi olan 2–6 yaş arası çocuklara ve ailelerine verilen eğitim desteğinin çocuk gelişimi üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Bu tez çalışmasında uygulanan Portage Erken Eğitim Programı yöntemiyle tamamen çocukların yapabileceklerine önem verilir ve aşamalar halinde kazanılacak beceriler üzerinde çalışılır. Portage, 2-6 yaş çocuklarının gelişimini değerlendiren bir gelişim ölçeği olmanın yanı sıra aynı zamanda bir hizmet modelidir. Bu yöntem çocuğun farklı alanlardaki gelişimini desteklemeye yönelik,

aileye ve eğiticiilere öneriler sunar. Araştırmanın kapsamında amacın ortaya konabilmesi için altı hipotez oluşturulmuştur. Bubeş hipotezler deney grubu çocuklarına uygulanan Portage Gelişim Ölçeğinin sosyal gelişim, dil gelişimi, öz bakım, bilişsel gelişim ve fiziksel gelişimden oluşan alt boyutların ön test son test puanları arasında anlamlı farklılık olacağı yönündedir. Bir diğer hipotez, aile ve öğretmen ile öğretmen gruplarının ön test-son test puanları arasında anlamlı bir farklılık olacağı yönündedir.

Portage Erken Eğitim Programı özel eğitime ve bakıma ihtiyaç duyan 2-6 yaş arası çocuklar ve aileleri için uygulanabilir olması ve çocuğun mevcut becerilerini, yeteneklerini değerlendirme, gerçekçi amaçlar planlama ve çocuğun gelişimini ilerletmeye yönelik etkinlikler belirlemede yol gösterici olması açasından önem taşımaktadır. Aile katılımının özel gereksinimli çocukların eğitimi üzerinde diğer erken müdahale programlarına göre daha etkili olduğu varsayılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK GELİŞİMİ

Çocuk gelişimi fiziksel, duygusal, bilişsel, dilsel, psikolojik ve sosyal açıdan bir bütün olarak çocukta meydana gelen değişiklikleri ifade eder. Temel olarak bu değişiklikler çevre ve genetik faktörlerin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Çocuklarda fiziksel gelişim kilo ve boy artışı ile büyük ve küçük kas gruplarının hareket yeteneği kazanmalarıyla ilgilidir. Temel bir ihtiyaç olarak beslenme, uyku ve temizliğin yeterli düzeyde karşılanması, ebeveyn ve öğretici desteği ile gelişme sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilir. Bilişsel gelişim ise hem çevre faktörlerine hem de genetik faktörlere bağlıdır. Çocuktaki bilişsel gelişim erken yaşlarda hayal gücünün gelişmesi bilişsel ve entelektüel işlevleri edinmesi, dış dünyayla iletişim kurarak sosyalleşmesi, soyut ve sembolik materyalleri işleme yeteneği edinmesi ile ilgilidir. Çocuğun psiko-sosyal gelişimi ile bir kişilik oluşturması, toplumla bütünleşip aidiyet duygusu geliştirmesi, kendine güven kazanmasını sağlar. Böylece çocuk gelişimini tamamladığında herhangi bir doğum öncesi veya sonrası genetik bir hastalığa sahip değilse, fiziksel ve duygusal açıdan büyük bir travma yaşamadığı ya da kalıtsal bir hastalığa sahip olmadığı sürece karşılaştığı sorunların üstesinden gelebilen sağlıklı ve topluma yararlı bir birey olmaya aday hale gelir (Elmacı, 2021).

Çocuğun gelişimi; yetiştirme kalıpları, geleneksel beklentiler, cinsiyet faktörü, toplumun kültürel özellikleri, ebeveyn tutumu, ana baba – akran- kardeş etkileşim kalitesi ve ailenin sosyo-ekonomik durumu ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla çevre özellikle çocuğun ileride göstereceği davranış biçimlerini sınırlayabilir veya genişletebilir. Fiziksel, bilişsel, psikolojik, dilsel ve sosyal açıdan çocuk gelişiminin farklı yönleri çeşitli teorisyenler bakımından evrelendirilerek açıklanmıştır. Her evredeki gelişim özelliklerinin ve çocukların kazandıkları yeteneklerin farklılaştığı görülmektedir. Gelişim teorileri incelendiğinde bir gelişim evresi tamamlanmadan diğer gelişim evresine geçişin mümkün olmadığı görülmektedir. Buna göre 2-6 yaş grubu çocuk gelişimi erken çocukluk olarak adlandırılmaktadır. Bu gelişim evresindeki her çocuk aynı çevresel imkanlara sahip olmadığı gibi aynı oranda gelişim de göstermeyebilir. Bunda katılsal farklılıkların veya hastalıkların da etkisi bulunmaktadır(Elmacı, 2021).

Çocuk gelişimi evreler halindedir. Çocuk her evrenin özelliklerini tamamladığında diğer evreye geçer. Gelişim esnasında her evrede çocuktaki işlevsellik farklılaşır ve bu farklılaşma genetik ve çevre faktörlerine bağlı olarak düzenli olarak gerçekleşir. Çocuklardaki bu gelişim tamamlandığında büyüme ve olgunlaşma ile öğrenme ve hazırbulunuşluk tamamlanmış olur (Overton, 2006). Genetik olarak sorunsuz olan çocukların beslenme, hareket, hastalık, kaza veya ebeveyn tutumları, sosyo-ekonomik ve kültürel durum vb. çevresel şartlar nedeniyle yeterince gelişemeyebilir (San Bayhan ve Artan 2007). Gelişim süreklilik gösterse de gelişimin hızı her gelişim evresinde aynı olmayabilir. Çocuklarda gelişim hızının en yüksek olduğu dönemler 2-6 yaş aralığıdır. Bu dönemde ebeveynlerin ve eğitimcilerin bilinçli olması ve bu gelişme döneminin özelliklerini ve gerekliliklerini bilmesi çocuk gelişimi için en uygun ortamın sağlanmasında kritik bir önem taşımaktadır (Oktay, 2004). Aileler ve eğitimciler yeterli bilince sahip olduklarında normal gelişim özelliklerine sahip olmayan çocukları erken fark edip eğitim ile destek vererek gelişimlerini tamamlamalarına yardımcı olabilirler. Çocukların, öğrenmesinin en hızlı olduğu, dilsel yeteneklerinin geliştiği, temel alışkanlıklarını edindiği, zihinsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişiminin en hızlı ve en yoğun olduğu dönemlik çocukluk dönemi olan 2-6 yaş aralığı olarak da adlandırılan dönemdir (Yavuzer, 1999).

1.1. Çocuk Gelişiminin Önemi ve İlkeleri

Çocuk gelişiminin evrensel ilkeleri bulunmaktadır. Bu gelişim ilkeleri dikkate alınarak çocukların gelişim özellikleri tanımlanarak herhangi bir gelişim bozukluğu durumunda erken müdahale edilip özel öğrenme ortamları ve programları oluşturulabilir. Gelişim dönemlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle bireylerde davranış bozuklukları, bilişsel bozukluklar, psiko-motor uyumsuzluklar, zekâ geriliği, fonksiyonel bozukluklar veya fiziksel anlamda yapısal bozukluklar görülebilmektedir. Bunların pek çoğu çevreden kaynaklansa da tüm sorunların kaynağı çevre olmayabilmektedir. Kalıtsal hastalıklar ve genetik bozukluklar da özel eğitim ve bakım gerektirecek durumlar ortaya çıkarabilir. Gelişim ilkeleri;

- Hem genetik özelliklerden etkilenen hem de çevreden etkilenen bireysel farklılıklar görülebilir.

- Aynı gelişim evresindeki ve aynı yaştaki iki çocuğun fiziksel özellikleri, kas yapısı, davranışları, kişiliği, zekâsı, çevresel uyumu ve başarısı farklı olabilir.
- Her çocuğun gelişim görevlerini aynı sürede ve dönemde gerçekleştirmesi beklenemez. Öğrenme güçlükleri veya çocukların karşılaştıkları kısıtlamalar bu dönemi uzatabilir (Erden ve Akman, 2006).
- Gelişimin sırası aynı olmasına rağmen hızı farklı olabilir. Gelişimin hızı yaştan yaşa göre değişmektedir. Gelişim; tüm alanların etkileşimiyle bir bütün oluşturmaktadır. Herhangi bir alandaki gelişim, diğer gelişim alanlarını da etkilemektedir (Aydın, 2002).

1.2. Çocuk Gelişimi Özellikleri

Çocuk gelişim dönemlerinin yaşa bağlı olarak pek çok dönemi olmasına rağmen burada sadece 2-6 yaş aralığı ele alınmaktadır. Gelişim dönemlerinde iki-dört yaş arası ise ilk çocukluk olarak adlandırılır (Aral ve Baran, 2011). Gelişim bireysel farklılıklar gösterebilir olsa da bebeğin sağlıklı bir şekilde dünyaya uyum sağlayabilmesi için tüm gereksinimlerinin zamanında ve yeterli bir şekilde karşılanması ve gelişiminin dikkate alınması gerekmektedir. Bu dönemde ortaya çıkabilecek gelişimsel problemler yakalanabilirse tedavisi de o kadar kolaylaşmaktadır (Avcı, 2003).

İlk Çocukluk Dönemi (2-6 yaş) oyun dönemi olarak da adlandırılabilir. Giyinme, tuvaletini yapma, dilin kullanımı gibi yeteneklerin kazanılma ve öğrenme dönemidir. Bu dönemde çocuklar eylemleri oyunlarla öğrenir. Motor gelişiminin hızlı bir şekilde geliştiği bu dönemde kilo artışı, boy uzaması, kemik ve kas gelişimine bağlı olarak koşma, fırlatma, vurma, yakalama gibi hareket becerileri kazanılır (Aral ve Baran, 2011). Bu dönemde çocuk cinsel kimliğini kazanır (Bacanlı, 2001). Üç yaşında artık çocuk sosyalleşebilmek için arkadaşlar edinir. Dört yaşından itibaren çocuk arkadaş gruplarında oyuncak paylaşımı gibi deneyimleriyle ve gözlemleri sonucu bazı kurallara uyması gerektiğini öğrenir (Kandır, 2003). Beş yaşından itibaren kurallı grup oyunlarını oynayabilir düzeyde gelişme gösterir. 5-6 yaş arasında çocuklarda empati duygusu gelişir (Kandır, 2003). Bu dönemde çocuklarda anlama düzeyi konuşma yeteneğinden daha hızlı gelişmektedir. Yeni şeyler keşfettikçe neden sorusunu daha sık sormaya başlar (Hooper ve Mills, 2004). Çocuklar oyunlarında ya ebeveynlerini ya da karşılaştığı kişilerin rollerini oynarlar. Hayal güçleri geniş olan çocuklar bu

dönemde nesnelere konuşturur ve etrafındaki nesnelere sembolleştirerek oyunlarında bir araç olarak kullanır (Tür, 1997).

Çocukların gelişim özellikleri her gelişim evresinde farklı hızda ve her gelişim evresi de farklı yaşlarda ortaya çıkar. Her gelişim evresi her çocukta farklı hızda gerçekleşse de genel olarak gelişim özellikleri her çocukta aynıdır. Bu özelliklerin bilinmesi çocukların sağlıklı bir gelişim gösterebilmesi, olası gelişim bozukluklarını fark etme ve buna yönelik eğitim programları düzenleme konusunda ebeveynlere ve öğretmenlere fayda sağlamaktadır (Yavuzer, 1999).

1.2.1. Fiziksel ve Psiko-motor Gelişim Özellikleri

Fiziksel gelişim boy uzaması, ağırlık artışı, ince ve kaba motor gelişim ve kas gelişimidir (Erşan, 2020). 2-3 yaşları arasında 10 cm'e yakın boy uzaması gerçekleşir. Merkezi sinir sisteminin gelişimi de 4 yaşına kadar neredeyse tamamlanır. Merkezi sinir sisteminin gelişimi için 0-3 yaş dönemi çocuğun beyin gelişimi ileride olumsuz gelişim durumlarının ortaya çıkmaması için kritik öneme sahiptir (İnanç vd., 2007). 3 yaşından sonra kol ve bacak uzaması bebeklik dönemine göre yavaşlar. 4 yaşından sonra çocuklar her yıl yaklaşık 6-7 cm uzamakta ve ağırlık olarak da ortalama 2 kg artmaktadır (Erşan, 2020).

2 yaşından sonra çocuk motor gelişim sürecinde kas grupları ve merkezi sinir sistemi uyumlu bir şekilde bilinçli temel hareketleri yapabilecek hareketliliği kazanmış olur. Ebeveynler ve eğitimciler çocukların kaba ve ince motor beceriler edinmelerinde fiziksel eylem çeşitliliğinin çok olmasına özen göstermelidirler. Motor gelişim büyük kas (yürüme, koşma) ve küçük kas (elin yönetimi) motor gelişimi olmak üzere ikiye ayrılır. Bu davranışlar öğrenme ile geliştirilebilir (Orhan ve Ayan, 2018). 2 yaşından sonra çocuklar koşmaya başlar. Dengeli yani düşmeden koşma eylemi ancak 3 yaşından sonra gerçekleşir. 2 yaşına gelen bir çocuk kapı kolunu rahatlıkla çevirebilir, kaşık kullanabilir. 5 yaşında kendisi yardımsız giyinebildiği gibi resim çizme, kesme yapıştırma katlama gibi beceriler geliştirir (Oktay, 2004).

Çocukların kaba motor gelişimleri ayakta durma, yürüme, sıçrama, tırmanma vb. fiziksel aktiviteleri içerir. Kaba motor hareketlerinin şekillenmeye başlaması neticesinde ince motor hareketi inşa edebilir. Kalem tutmak, yazı yazmak, düğme iliklemek ve ayakkabı ipi bağlamak gibi beceriler ince motor becerilere örnek olarak

verilebilir. Kaba ve ince motor kabiliyet kaslar ve iskelet sistemi arasında koordinasyon, refleks ve denge sağlamaktadır (Aral ve Baran, 2011). 2-6 yaş arasında erkek çocuklar, kızlara göre ağırlık ve uzunluk bakımından daha hızlı gelişir (TrawickSmith, 2006). İlk çocukluk döneminde iskelet yapısı açısından ise kızlar erkeklerden daha hızlı gelişir (Dworetzky, 1995). El ve bilek kemiklerine bakılarak, gelişimin normal olup olmadığı saptanabilmektedir (Feldman, 2001). Çocukluk döneminde yetersiz ve dengesiz beslenme bağışıklık sistemini zayıflatmakta ve sağlık sorunları kalıcı olabilmektedir. Güçsüzlük ve hareketsizliğe de neden olduğu için bilişsel anlamda da gelişim bozukluklarına neden olabilir (Şahin, 2020).

1.2.2. Bilişsel Gelişim Özellikleri

Motor becerileri artan çocuk çevre ile de daha sık etkileşime gireceği için dünyayı algılaması, bilgi toplaması ve bu bilgileri anlamlandırması buna göre de hareketlerini ve davranışlarını planlaması gerekir. Bu da sağlıklı bir bilişsel gelişim ile mümkündür. Çünkü hareket yapma yeterli bir bilişsel düzey gerektirir. 2 yaşından sonra işlem öncesi dönem olarak da adlandırılan bilişsel gelişim evresinde olan çocuk dil gelişimini ve problem çözme becerilerini kullanarak dünyayı anlamlandırmaya çalışır. 2-4 yaş arası çocuklar çevrelerindeki nesnelere bir şeylerin simgesi olarak kullanır. Örneğin, elindeki nesne ile konuşur. Çocuk oyun ortamında tek bir probleme odaklanır ve onu çözmeye çalışır. Çok yönlü düşünme yetisi bu aşamada gelişmemiştir. 3-4 yaşlarında çocuklar etrafındaki olayları ve nesnelere sadece kendi gördüğü gibi anlar. Bir başka deyişle diğer akranlarının veya büyüklerinin duygu ve düşüncelerini kavrayamaz (Yavuzer, 1999). Dolayısıyla sadece kendi konuşması ile ilgilenen çocuk etrafındakilerin ne dediklerini dinlemez ve ne söyledikleriyle ilgilenmez. İşlem öncesi evresindeki çocuklar hayali oyunlar yaratırlar ve nesnelere konuşuturlar. Örneğin, oyuncakları ile konuşur oyuncaklarını konuşutur ve onların da duyguları olduğunu düşünür (Aydoğan vd., 2015). 3-4 yaş arası çocuklar bu evrede oldukça meraklıdır. Nesnelere isimlerini, ne işe yaradıklarını ve nasıl kullanıldıklarını öğrenmek isterler. Dolayısıyla bu evredeki bir çocuğun tipik gelişim özelliği çok soru sormasıdır. Bu gelişim evresinde çocuklar nesnelere miktarları, sayıları, kapladıkları alan bakımından karşılaştırma yaparken sadece şekilsel veya hacimsel olarak değerlendirerek büyük veya küçük olduğunu ya da az veya çok olduğunu söyler. 4-6 yaş arasına gelindiğinde çocuklar gerçek ve hayal ayırımını yapmaya başlarlar (Erden ve Akman 2003).

1.2.3. Dil Gelişimi Özellikleri

Çocuklar ilk sözlerini yaklaşık bir yaşında söylerler. Fakat bazı çocuklar on aylıkken kelimeleri kullanabilir, bazıları ise yirmi aydan sonra kullanabilir. Erken konuşma erken gelişmişliğin iyi bir göstergesi olabilirken, gecikmeli konuşma kendi başına gelişme geriliğinin bir göstergesi değildir. Bazı çocukların konuşmaları çok az pekiştirildiği için veya istekleri önceden tahmin edilerek konuşmaları pekiştirilmediği için konuşmada gecikmeler olabilir. Çocuk 2 yaşına kadar yaklaşık 300 kelime öğrenir. Üç yaşına kadar yaklaşık bin kelime ve dört yaşına kadar iki bin kelime öğrenmiş olur (Aral ve Gürsoy, 2007). Bir buçuk yaşında çocuğun cümle uzunluğu ise yaklaşık iki ila üç kelimeyi geçmemektedir. Bu yaşta çocuk grammer gelişimi de başlar. 2-3 yaş aralığında çocuk üç dört kelimelik cümleler kurabilir. 3-4 yaşında artık öğrendiği şarkı ve tekerlemeleri tekrar edebilmektedir. Bu yaş aralığındaki çocuklar öykü dinlemeyi ve anlatmayı sevmektedirler. 4-5 yaşındaki çocuklar doğru cümle yapıları kurabilir ve neden sonuç ilişkilendirmesi yapabilirler. 6 yaşındaki çocuklar ise olayları oluş sırasına göre anlatabilirler (Erşan, 2020).

Bireysel farklılıklar, cinsiyet, ailenin sosyo-ekonomik ve kültürel koşulları, ebeveynin çocuğa göre tutumları ise konuşma aşamalarının başlama ve bitiş zamanlarını etkilememektedir. Kız çocuklar erkek çocuklara göre daha erken konuşmaya başlamaktadır. Dil gelişimini desteklemek için yetişkinler çocuklarla bol bol konuşmalı yanlış ifadeler eleştirilmeden doğrusu söylenmelidir. Telaffuz hataları sürekli doğru şekilde telaffuz edilerek çocuğa model olmalıdır (Erşan, 2020).

1.2.4. Sosyal ve Duygusal Gelişim Özellikleri

Çocuk gelişiminde iki yaşından itibaren oyun dönemi başlar. Bu dönemde çocuklar bir araya geldiklerinde birbirleriyle olmaktan mutlu olurlar ama çok az etkileşim kurarlar. 2 yaşına kadar tek başına oynayan çocuk 3 yaşında arkadaşları ile oynamaya başlarlar. Oyun döneminin başlangıcında çocuklar için cinsiyetin bir önemi yoktur (Harding ve Smith 2005). 4 yaşından sonra çocuğun empati becerisi gelişir. Diğer arkadaşlarının duygularını anlayarak ona göre duygusal tepkiler verirler (Harding ve Smith 2005). Bu yaşta çocuklar artık arkadaş seçerken kendi cinsiyetinden çocuklarla oynamayı tercih ederler. Sembolik oyunlarda da kendi cinsiyetine uygun roller üstlenir. Çocuklar oyun sırasında edindikleri paylaşma, birlikte hareket etme, sıra bekleme, sorumluluk

alma, oyun kurallarına uyma vb. deneyimlerle toplumsal uyumu gerçekleştirecek beceriler kazanırlar (Aydoğan vd., 2015).

Çocuklar iki yaşına geldiğinde sevinç, korku, iğrenme, öfke, coşku ve sevgi gibi tüm duyguları yaşayabilir durumdadırlar (Tür, 1997). 2-3 yaşlarında çocuklar kıyafet seçme, yolda yürüme, yemek yeme vb. aslında her şeyi kendi başlarına yardım almadan yapmak isterler. Ebeveynlerin müdahalelerine direnç gösterirler. İnatlaşma bu dönemde yaygındır (Trawick ve Smith, 2006).

Üçüncü yıldan yaklaşık altıncı yıla kadar çocuk cinsel kimliğini kazanma dönemine girer. Bu yaş aralığında çocuklar kendilerini cinsiyetlerine göre anne ve babaları ile özdeşleştirir ve cinsiyetlerine uygun bir şekilde ebeveynlerinin davranışlarını taklit ederler. Hayal güçleri geliştikçe, dört yaşından sonra çocuklar ayrılık, ölüm, rüya görme, hırsız, karanlık, hayaletler gibi çeşitli kaygı ve korkular geliştirirler (Alpaslan ve Karun, 1994). Çocuğun hayatındaki önemli kişilerin tutumları, çocuğun duygularını kontrol etmesi için gerekli motivasyonu sağlar. Çocuk hangi duygularını hangi ortamda kontrol etmesi gerektiğini deneme ve yanılma yoluyla aldığı tepkiler ve geri bildirimler ile belirler. Öfkesi ebeveynleri tarafından kontrol edilen çocuk oyuncağına saldırganlık gösterebilir. Kıskanç bir çocuk altını ıslatabilir ya da daha önce hiç korkmadığı nesnelere için korkular geliştirebilir. Ailesi tarafından sevilen çocuk kendini değerli hisseder. Sevgiden yoksun büyümüş çocuklar ise güven duyguları gelişmediği için sosyal uyumsuzluk ve davranış bozuklukları gösterebilir. Güven duygusu gelişmemiş çocuklar suskun, içine kapanık veya saldırgan davranışlar gösterebilir (Hildebrand, 1994).

Bağımsızlık girişimleri engellenen çocuklar aileleri tarafından sevilmedikleri kaygısını yaşayabilir ve davranışlarından dolayı kuşku ve utanç duygusu geliştirebilirler. Girişkenliği cezalandırılan, çok sık azarlanan ve bağımsız hareket etmesi engellenen çocuk yaptıklarının yanlış olduğunu düşünüp suçluluk duygusu yaşayabilir. Aileleri, akranları ve çevresindeki diğer bireylerle olumlu ilişkiler kurabilen çocuklar kendini değerli hissederek olumlu bir benlik saygısı geliştirir (Erşan, 2020).

1.3. Özel Gereksinimli Çocukların Gelişimi

Bir çocuktaki gelişimsel bozukluklar ne ölçüde erken fark edilirse o oranda erken müdahale için bir şans doğar. Çeşitli nedenlerle gelişim sorunu yaşayan çocuklar özel eğitime ve bakıma muhtaç çocuklar olarak adlandırılır (Elmacı, 2021). Bu gruptaki çocukların özel eğitim ve ekstra bakımla diğer sağlıklı bireyler gibi gelişmelerini tamamlamaları ve çevrelerine uyum sağlamaları sağlanabilir. Bunun için çeşitli erken müdahale programları geliştirilmiştir. (Ramey ve Ramey, 1998).

Erken müdahale programları kapsamlı, işbirlikçi ve toplumsal temellere dayanır. Aynı zamanda bireyselleştirilmiş, kültürel açıdan hassas ve aileyi güçlendirici temellere de dayanır. Özel eğitime ve bakıma muhtaç çocuklara sahip ailelere hizmet ve destek olanağı sunulması onların yaşadıkları zorlukları aşmalarında yardımcı olur. Çocuklar daha sağlıklı bir aile ortamında gelişimlerini daha kolay sağlayabilirler (Ramey ve Ramey, 1998). Erken müdahale programları hiçbir sınıf, engel ve ırk ayrımı yapmadan tüm çocukların gelişimlerinin desteklenmesi anlamında eşitlik temeline oturmaktadır (Öztürk, 2005). Erken Müdahale Programları, Hizmet sunumu temelli modeller, sınıf temelli modeller ve teknoloji temelli modeller olarak üçe ayrılabilir (Bakkaloğlu, H., ty).

- 1. Hizmet Sunumu Modelleri:** Doğumdan 3 yaşa kadar çocuklar için uygulamacıların ev ziyaretleri yaptığı ya da çocuklar tarafından ziyaret edildiği, uzmanların doğrudan çocuklarla çalıştığı multidisipliner bir modeldir.
- 2. Sınıf Temelli Modeller:** Özellikle yoğun müdahaleye ihtiyacı olan ancak ihtiyaçlarının çeşitliğine dayalı olarak ayrıştırılmaması gereken çocukların diğer akanlarıyla kaynaştırılmasını hedefleyen bir programdır. Sınıf temelli bir program, çocuklara özel müdahaleler sunar ve aileleri bilgilendirir.
- 3. Teknoloji Temelli Modeller:** Teknolojinin gelişmesiyle artık erken müdahale programları ailelere online olarak da destek verebilmektedir. Aileler erken müdahale uzmanlarına göstermek için çocuklarının videolarını çekerler, uzmanlar ve aileler web sitelerine ilişkin fikir alışverişi yaparlar ve uzmanlar müdahalelerin örnek videolarını ailelere gösterirler.

1960'lardan bu yana bu programların yapısının eksikliklerin giderilmesi yerine güçlü yönlerin kuvvetlendirilmesine doğru bir değişim olduğu gözlenmiştir. Bu anlamda aile

edilgen bir konumdan etkin bir hale gelebilmiştir. Erken müdahale programında tüm katılımcılar ayrı birer grup olarak değil bütün olarak birbirleri ile etkileşim içinde bulunmaya başlamışlardır. Portage Programı da erken müdahale programlarından biridir(Öztürk, 2005).

Portage Erken Eğitim Programı, evde ebeveynlerin çocuklarının beceri ve davranışlarını güçlendirebilmelerini ve gelişimlerini izleyip kaydedebilmelerini sağlamaktadır. Böylece ebeveynlerde çocuk eğitimine dahil edilebilmektedir (Shearer ve Shearer, 1972). Bu çocukların eğitimlerine ebeveynlerinin de aktif olarak katılması büyük önem arz etmektedir. (Birkan, 2002). Çünkü özel eğitim ve bakım gerektiren çocuklar olumsuz bir durum ortaya çıktığında acil durum yardımı evde ebeveyn gözetiminde yapılarak müdahale edilebilir. Aileler kendi ev ortamlarında en az çocuk kadar eğitim noktasında desteklenmektedir (Cameron, 2020).

Normal gelişim gösteren çocuklara göre özel gereksinimli çocukların öğrenmeleri ve öğrendikleri becerileri pekiştirebilmeleri için daha fazla süre ve tekrar sayısı gerektirmektedir. Özel gereksinimli çocuklara yönelik eğitim veren kurumların azlığı ve ders sayılarının azlığı bu anlamda aşılması gereken bir problemdir. Portage Erken Eğitim Programı bu probleme bir çözüm olabilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

PORTAGE ERKEN EĞİTİM PROGRAMI

Portage Erken Eğitim Programı, ABD'nin Portage adlı kasabasında 0-6 yaş aralığındaki yoksul aile çocuklarının gelişimini desteklemek amacı ile gerçekleştirilen bir projedir (Biber ve Ural, 2016, Gargiulo 1995, Cameron 1997, Eraslan vd., 1997, Kartal 2020). Üç yıl boyunca ihtiyacı olan aileler belirlenerek ev ziyaretleri yapılmış ve hazırlanan Portage Ölçeği El Kitabı tanıtılmıştır. 1975 yılında Amerikan Eğitim Bakanlığı tarafından program tüm ülkede yaygınlaştırılmak üzere onaylanmıştır. Günümüze kadar Portage Erken Eğitim Programının eğitim malzemeleri İspanyolcaya, Fransızcaya, Portekizceye, Japoncaya, Yunancaya, Farsçaya vb. birçok dile çevrilmiştir. Portage Erken Eğitim Programı sadece eğitici ve çocuğun etkileşimini değil ebeveynler ile de etkileşimi zorunlu kılmaktadır. Programda eğitici, davranışın tasarımcısı olarak uyarımı sağlamakta, anne-baba ev ortamında davranışın yönlendiricisi olmakta ve çocuk ise katılımcı yani uygulayıcısıdır. Programda diğer görev alan kişi ise eğiticiyi denetleyen uzmandır. Bunların yanında programda üç yılda bir Portage Erken Eğitim Programlarının uygulama sonuçlarını toparlayarak değerlendiren bir de idari heyet yer almaktadır. Programda anne babalar her gün çocuğa etkinlikler yaptırmakta, eğitici ise her hafta aileleri evlerinde ziyaret ederek hem uygulamaları değerlendirmekte hem de anne babalara yeni ev ödevleri vermektedir. Eğitici her hafta denetleyicisi ile toplantı yapmaktadır. Yılda üç kez de idari kurul toplanarak eğiticiyi denetleyen uzman ile toplantı yaparak uygulanan eğitim programını değerlendirmektedir (Uzundemir Marangoz, 2020).

Portage Erken Eğitim Programı genellikle 0-6 yaş arasındaki çocukların; öz bakım, motor, sosyal, bilişsel ve dil gelişimi değerlendirmelerini yapmak ve çocukların belirlenmiş gelişimsel özelliklerine uygun olan eğitim programını hazırlamak konusunda uzman ve ebeveynlere yol göstermeyi amaçlamaktadır (Nfer 1993). Çocuğun gelişim hızını ve aile/ebeveynin programı uygulama becerisini dikkate alan program uygun teknik ve yönetim modellerinin uygulanabilmesi açısından esnek bir öğretim programıdır (Brue ve Oakland 2001). Portage Erken Eğitim Programı çocuklar ile ilgili verilmesi gereken kararlarda ve uygulanması gereken eğitimlerde aile/ebeveyn-uzman-çocuk iletişim ve iş birliğini ön planda tutar (Nfer 1993).

2.1.Portage Eğitim Materyalleri

Portage eğitim malzemeleri PortageGelişimÖlçeği, kart kataloğu, ev ödevleri ve kullanım kılavuzundan oluşmaktadır (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.1.1. PortageGelişimÖlçeği

0-6 yaş aralığındaki çocukların gelişimini değerlendiren bebek uyarımı, sosyal dil, özbakım, bilişsel ve fiziksel gelişim bölümlerinden oluşan renk kodlaması ölçeğidir. Amerikan modeline göre ölçekte toplam 580 tane madde mevcuttur. Ev ziyaretlerinde öncelikle çocuğun ailesi ile Portage Erken Eğitim Kılavuzu ölçeği doldurulur. Ölçeğin tamamlanması için çocuğun gelişme seviyesine ve ailenin durumuna göre 4-6 ziyaret veya bireysel çalışma yapılabilir. Amaç çocuğun mevcut becerileri ile çocuğa kazandırılmak istenen becerilerin tespit edilmesidir. Ölçek tamamen çocuğun yapabildiklerine odaklanır ve aşamalı olarak kazanılacak beceriler üzerinde çalışır (Uzundemir Marangoz, 2020).

3 kısımdan oluşan Portage Erken Eğitim Programının kısımlarından birisi olan gelişim ölçeği; öz bakım, fiziksel, sosyal, bilişsel, dil gelişimi olmak üzere beş alt bölümden oluşmaktadır. Her alt bölümde 0-1 yaş, 1-2 yaş, 2-3 yaş, 3-4 yaş, 4-5 yaş ve 5-6 yaş grubuna ait maddeler vardır. Çocuk, kendi yaş grubunun alt bölümlerinden aldığı toplam puanlarla değerlendirilmektedir. Portage Gelişim Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri 5-6 yaşları arasında 114 çocuğa uygulanarak gerçekleştirilmiştir. İç tutarlılık güvenilirlik katsayıları, alanlara göre sosyalleşme 0.80, dil 0.81, öz bakım 0.73, bilişsel 0.70, psiko-motor 0.75 olarak hesaplanmıştır. Tüm ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0.80'tir (Biber ve Ural, 2016).

PortageGelişimÖlçeğinin kapağına çocuğun adı, doğum tarihi, eğitimcinin adı ve programın uygulandığı tarihlere ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ölçeğin önünde bir bilgi kutusu bulunur. Bu sayfa bir haftadan diğerine ölçeği kullanırken ebeveyn ve çocuk hakkındaki ilave bilgileri (hastalıkları, sağlık kontrolleri, engelleri, vb.) kaydetmek için kullanılabilir. Birçok program bu tür bilgiler ile ilgili kayıt tutar. Böylece çocuğun gelişimi hakkındaki temel bilgileri bir belgede toplamak kolaylaşır (Uzundemir Marangoz,2001).

Ölçeğin 5 ana gelişim alanı bulunmaktadır. Ölçeğin birinci kolonu yaş seviyeleridir. Bu kolon, davranışların normal olarak kazanıldığı yaş seviyelerini 12 ay aralıklarla gösterir. İkinci kolon, her bir maddenin numarasını gösterir ve bunlar etkinlik önerileri klavuzundaki etkinlikler ile aynı numaralıdır (Uzundemir Marangoz,2001).

Bir sonraki kolon, davranışları listeler. Bu kolondaki davranışlara bakarken, madde de yazılan beceriye daha genel anlamda bakmak, esas değerlendirmek istenen beceriyi anlamak açısından önemlidir. Örneğin, üç küpü üst üste koyabiliyorum (Bilişsel Gelişim 17) çocuğun el-göz koordinasyonunu, yeteneğini ve nesnelere kule yapmak için gereken kavrama becerilerini değerlendirmektedir. Çocuk bu becerileri aynı zamanda üç küçük yemek kutusunu veya konserveyi veya oyun sırasında onun için ilginç olan başka bir nesneyi üst üste koyarak uygulayabilir. Önemli olan maddeleri yorumlarken çok katı olmamak, ancak onları daha kapsamlı ve amaçlı olarak değerlendirebilmektir (Uzundemir Marangoz,2001).

“Davranışın Seviyesi” başlıklı kolon, çocuğun programa girişinde ve çocuk ölçekte ilerleme kaydedip, yeni maddeler değerlendirildiğinde hangi maddeleri yapıp yapmadığını belirtmek içindir. Belirli maddeler hedef olarak seçildiğinde ve çocuğun bu maddeleri kazanması ve çalışması için fırsatlar yaratırken, “Başarma Tarihi” kolonunu, sizin veya ebeveynin onu maddeyi başarıyla yaparken gözlemlenen tarihi belirtmek için kullanılır. Gün, ay, yıl yazmak için yer mevcuttur (Uzundemir Marangoz,2001).

Ölçeğin “Düşünceler” kolonu ebeveynin veya eğiticinin gözlemlediği, çocuğun maddeleri yapmadaki becerisi ile ilgili notlar yazmak için kullanışlı bir bölümdür. Örneğin, çocuğun, davranışın bir bölümünü yaptığı, ancak davranışı tam olarak yapmadığı görülebilmektedir. Bu maddenin yanındaki düşünceler kolonuna kısmen yazarak biraz daha çalışma ile çocuğun beceriyi kazanabileceği belirtilebilir. Ayrıca bu kolona beceriyi yapmak için çocuğun ihtiyaç duyduğu yardımın cinsi, beceriyi çalışmak için kullanılabilecek özel uyarıcı malzemeler veya çocuğun bu davranış veya beceri ile ilgili henüz hiçbir uyarı almamış olduğu yazılabilmektedir (Uzundemir Marangoz,2001).

2.1.2. Kart Kataloğu

Gelişim ölçeğinin her bölümündeki maddelere yönelik uygulama önerileri verir ve ölçek ile aynı renklerle kodlanmıştır. Ailelerin ve uygulamaya yeni başlayan eğitimcilerin kullanımına uygundur. Kart kataloğu, uzman ve ebeveynin çocuk için hedef beceri/becerileri veya hedef davranış/davranışları belirledikten sonra çocuğun gelişimini desteklemeye yönelik bir etkinlik yapabilmesi için bir kaynaktır (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.1.3. Ev Ödevleri

Aileye yardımcı olabilmesi için öğretilecek davranışın, uygulama şeklinin ve sıklığının yazıldığı kağıtlardır (Uzundemir Marangoz, 2020). Çeşitli uygulama tekniklerinin önerildiği kart kataloğu kullanılarak yazılabilir. Ayrıca ebeveynlerin kolayca takip edebilmeleri için bir de el kitabı mevcuttur. Anne baba eğiticinin verdiği bir haftalık programı çocuklarına uygular ve sonuçlarını düzenli olarak kaydeder. Program çocuğun gösterdiği gelişme doğrultusunda değiştirilir. Uzman, programın uygulanacağı çocuğun evine haftada bir kez 1-2 saatlik düzenli ev ziyaretleri gerçekleştirir. Bu ev ziyaretlerinde uzman, ebeveyne ilk önce Portage Erken Eğitim Programı hakkında bilgi verir ve uygulamalar ile ilgili açıklamalarda bulunur. Çocuğun hali hazırdaki performans düzeyini belirler. Hangi gelişim alanlarında hangi davranışların desteklenmesine ihtiyaç duyduğunu tespit eder. Çocuk için program ve planlar hazırlar. Öğretim teknik ve yöntemleri konusunda ebeveyni bilgilendirir. Bir sonraki hafta gerçekleşecek olan ev ziyareti vaktine kadar uzman, ebeveyne ev ödevleri verir (Cameron, 1997, Eraslan vd., 1997, Brue ve Oakland, 2001, Birkan, 2002).

2.1.4. Kullanım Kılavuzu

Eğitim malzemelerinin kullanım şeklini detaylı olarak anlatmaktadır. PortageErkenEğitim Programı Kullanım Kılavuzu, çocuğun ebeveynine ve uzmana Portage Modeli hakkında bilgi vermek, kullanımı konusunda önemli noktalara değinmek, ölçeği ve kısımlarını tanıtmak, işaretlemeler ve değerlendirmeler hakkında bilgi sağlamak, etkinlik önerilerinin kullanılmasını anlatmak, hedeflenen davranışların günlük rutinlerin içerisine nasıl yerleştirileceğini ifade etmek gibi konular hakkında bilgileri içerir (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.2. Portage Erken Eğitim Programının Uygulanma Adımları

Portage Erken Eğitim Programının en önemli özelliği çok yönlü bir yaklaşım olarak tasarlanmasıdır. Uzmanların gerçekleştirdiği ev ziyaretleri ile aileleri çocuklarının ev ortamında gelişimlerini sağlama ve izleme noktasında desteklemektedir. Böylece Portage programı çocuk kadar anne-babanın da eğitimini kapsamaktadır (Şahin, 2010). Programın etkinliklerinin amaçlarından biri de ebeveyn-çocuk etkileşimini sağlamaktır. Ailenin günlük yaşantısı oyunlarla çocuğun eğitim programına dahil edilmektedir. Portage Erken Eğitim Programı çocuğun beceriler kazanmasını ve çevresiyle etkileşime girmesini teşvik eder. Çocuk tarafından başlatılan oyunlarda çocuğun deneme yanılma yönetimiyle öğrenmesi sırasında ebeveynler oyunlarda yönetici değil yönlendirici olmalıdır. Programda çocuğa kazandırılmak istenen davranışlara göre gelişme ölçeğinde hangi maddelerin öncelikli olduğuna karar verilir. Her bir maddenin oyunlara nasıl dâhiledileceği ve kazandırılmak istenen beceri için ne türlü bir ortam yaratılacağına karar verilir. Program genel olarak üç aşamadan oluşmaktadır (Biber ve Ural, 2016).

2.2.1. Mevcut ve Yeni Becerilerin Belirlenmesi

Her çocuğun kendine has öğrenme hızı ve gelişim dönemi vardır. Her gelişim döneminin de kendine has özellikleri bulunmaktadır (Bağcıoğlu Ünver, 2015). Çocukların gelişim dönemlerini sağlıklı bir şekilde geçirmeleri becerilerinin geliştirebilecekleri ve bağımsız hareket edebilecekleri ortamların ve destekleyicilerinin olmasına bağlıdır (Dinç, 2015). Çocukların gelişimlerini destekleyenler ilk önce ebeveynler daha sonra eğitimcileridir. Ebeveynler ev ortamında çocuğun psikolojik gelişimini de dikkate alarak çocuklarına davranış ve beceri kazandırmayı ve topluma uyum sağlayabilmesini amaç edinmişlerdir (Yıldız ve Çağdaş, 2001). Bir davranışı değiştirmek ya da geliştirmek için ilk önce o davranışın gözlenmesi ve tanımlanması gerekmektedir. Çocuğun gelişimi tüm alanlar açısından değerlendirildikten sonra gelecekte kazanması istenilen davranışlar belirlenir. Bu süreç içerisinde çocuğa yeni beceriler kazandırırken sosyal yaşantıdaki değişiklikler, tıbbi rahatsızlıklar vb. nedenlerle kazanılmış becerilerinde gerileme ihtimali göz ardı edilmemelidir. Programda üzerinde durulan konu gelişmekte olan ve halen çocuğun hiç denemediği becerilerdir. Kazandırılmak istenen yeni beceriler seçilirken mümkün olduğunca çocuğun yardımsız yaptığı becerilere en yakın olan yeni becerilere öncelik

verilir. Çocuğa kazandırılacak beceri seçildiği zaman en kolaydan en karmaşığa doğru aşamalandırılır (Uzundemir Marangoz, 2020).

Çocuğun bütün etkinliği kendi başına yapabilmesi için zincirleme tekniği ile her aşaması tek başına bir işlem gibi çocuğa öğretilerek birbirine bağlanır. Zincirleme işleminde geri veya ileri zincirleme tekniği kullanılabilir. İleri zincirleme tekniğinde yetişkin çocuğun yapabildiği becerileri kendisinin yapması için destelemektedir. Kalan becerileri de kendisi yaparak etkinliği tamamlamaktadır. Geri zincirleme tekniğinde ise yetişkin ilk önce uygulamanın belli adımlarını kendi gerçekleştirir. Çocuğa ise uygulamanın son adımı yaptırılır. Daha sonra çocuk son adımı yapmayı öğrendiğinde bir önceki adımdaki beceri kendisine öğretilmeye çalışılır. Böylece yetişkin ilk üç beceriyi yapar ve çocuk son iki beceriyi kendisi tamamlar. Geri zincirleme tekniğinin olumlu yanı çocuğun hep etkinliği kendisi yaparak tamamlamasıdır (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.2.2. Eğitime Uygun Hedef Davranışların Belirlenmesi

Uzun dönemde kazandırılacak olan beceriler aşamalandırılarak hedef davranışlar halinde parça parça çocuğa öğretilmelidir. Hedef davranışlar programın uygulama amaçlarıdır. Davranış sadece çocuğun yanlış veya uygunsuzca yaptıkları anlamına gelmemektedir. Çocuğun bir olay, kişi veya nesne ile olan ilişkileri davranışlardan oluşur. Hedef davranışlar konuşmak veya yürümek gibi uzun sürede kazanılacak olan beceriler ile aynı anlamı taşımamaktadır. Haftalık olarak yürümek veya konuşmak için gerekli olan, çocuğa özel planlanmış eğitim aşamalarından oluşmaktadır. Hedef davranış çocuğun o haftanın sonuna kadar edinilmesi hedeflenen davranışlarından oluşmaktadır. Hedef davranışın davranışı kimin yapacağına, hangi davranışı yapacağına, hangi durumlara bağlı olarak bu davranışı yapacağı ve ne derece başarı gerektireceği sorularına cevap vermesi beklenmektedir. Öğretilmek istenilen davranışın sayılabilir olmasına dikkat edilmelidir. Hedef davranış seçilirken çocuğun ne kadarını beklenen bir haftalık sürede kazanacağı belirtilmelidir. Ayrıca eğer gerekli hedef için seçilen yardım varsa, sağlanacak olan yardımın cinsi belirtilmelidir. Çocuğa sağlanacak yardımlar fiziksel, sözel ve görsel yardımlardır. Fiziksel yardım model olmak anlamına gelir. Sözel yardım çocuğa dokunmak veya model olmaksızın bir durum ile ilgili bilgi vermesini içermektedir. Görsel yardım ise yetişkinin bir olay

ile ilgili olarak fiziksel ya da sözel yardım olmaksızın sadece bedenini kullanarak çocuğu yönlendirmesidir (Uzundemir Marangoz, 2020).

Çocuğa kazandırılmak istenen davranışın günlük deneme sayısı ve çocuğun bu davranışı göstermede kaçında başarılı olduğu kaydedilmelidir. Çocuğun belirlenen hedef davranışı göstermede başarılı sayılabilmesi için tüm denemelerinde başarılı olması gerekmektedir. Fiziksel ve özbakım etkinliklerinde %90, sosyal becerilerde ise %75 ile %90 arasında değişen bir başarı beklentisi olmalıdır. Beklenen başarı derecesini gösteren sayı doğru belirlenmelidir; çünkü eğitici bu dereceye göre etkinliği sonlandırma zamanını belirlemektedir (Uzundemir Marangoz, 2020).

Çalışmalarda hedeflenen davranışlara ulaşıldığında ödüllendirme yapılabilir. Ödüllendirme, öğrenmeyi destekleyici ve pekiştirici bir unsurdur. Bir durumun ödül nitelikli sayılabilmesi için çocuğun bu durumu tekrar ödülü almak amacıyla sergilemesi gerekmektedir. Bütün ödüller cazip olmalıdır, anında verilmelidir, düzenli verilmelidir ve dikkat çekmelidir. Verilen ödüller bir zaman sonra maddi ödüllerden manevi ödüllere kaymalıdır (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.2.3. Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi

Yaratıcı düşünce kişinin çevresini aktif olarak araştırması sonucu gelişmektedir. Çocuğun geliştirmesi istenilen davranışı seçtikten sonra kullanılacak malzeme veya uygulama tekniklerinde önemli olan aşamaların ve malzemelerin en kolayından en karmaşığa doğru dizilimidir (Uzundemir Marangoz, 2020).

2.3. Portage Erken Eğitim Programıyla İlgili Yapılan Çalışmalar

Ebeveynler, çocuklarının okul öncesigelişimlerini ev ortamında en doğruyaklaşım ve uygulamalar ile desteklemelidir (Karaaslan, 2010). Eğerçocuklarının gelişimleri normalden farklılık gösteriyorsaçocuklarının bakımları ve eğitimleri konusunda desteğe ihtiyaç duyarlar (Sucuoğlu, 1995, Danış, 2001, Siklos ve Kerns, 2006 ve Hall ve Graff, 2011). Portage Erken Eğitim Programı ebeveynlerin çocuklarının gerekli becerileri kazanabilmesi ve sosyalleşebilmeleri için ev ortamında bilgi alabilmelerini ve uygulamalar konusunda tecrübekazanmalarını sağlar (Nealy vd., 2012). Portage Erken Eğitim Programı gelişimgeriliği, Down sendromu, zihinsel engelli

çocukların eğitiminde kullanılabilmektedir (Hardy ve Sturmey 1994, Reed vd. 2007, Liu vd., 2018).

Biber ve Ural (2016) Balıkesir’de bulunan çocuk esirgeme kurumlarındaki 5-6 yaş arası ilkokula devam eden 64 çocuğa Portage Erken Eğitim Programı uygulamıştır. Programa çocukların bakıcı anneleri ve grup öğretmenleri katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, programın çocuklarda olumlu davranışlar ve beceriler kazanmasında yararlı olduğu görülmüştür.

Shearer ve Shearer (1972) kırsal alanda yaşayan engelli 0-6 yaş arasındaki 75 çocuğa Portage Erken Eğitim Programı uygulamış, çocuklara bakım verenleri de programa dahil etmiştir. Bu çalışmada uzun sürede programın çocukların gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Reville ve Blunden (1979) Birleşik Krallık’ta yaşayan 0-6 yaş aralığındaki zihinsel engeli olan 75 çocuğa ve bakıcılarına Portage Erken Eğitim Programı uygulamıştır. Sonuçta verilen Portage Erken Eğitim Programının çocukların gelişimi üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür.

McGaw ve Sturmey (1989) ebeveynlerin çocukları için yaptıkları okumaların çocuklarının davranışları üzerinde etkisini araştırmışlardır. Araştırmaya 51 ebeveyn ve çocukları dahil edilmiştir. Araştırma kapsamında 5 ev ziyareti gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlere her hafta için bir okuma metni olmak üzere toplamda 4 okuma metni verilmiştir. Araştırmanın sonucuna göre, ebeveyn okumaları ile metin okunabilirliği arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Clements vd. (1982) her anaokulundan 2 personel olmak üzere 16 anaokulunda Portage Erken Eğitim Programı uygulamıştır. Araştırma sonucunda, programın dil gelişiminde sorun yaşayan çocuklar üzerinde olumlu sonuçları olduğu görülmüştür.

Frederickson ve Harran (1986) Birleşik Krallıkta bir kreşte Down sendromlu çocuklar ile bu çocukların bakımından sorumlu 39 personeli Portage Erken Eğitim Programına dahil etmiştir. Araştırma sonucunda, programın kreşteki Down sendromlu çocuklar ve bakıcıları üzerinde olumlu etkileri olduğu görülmüştür. Hardy ve Sturmey (1994) gelişim geriliği olan ve Down sendromlu çocuklar ve ebeveynleri üzerinde yaptıkları çalışmada çocukların annelerine Portage Erken Eğitimi Programı uygulamıştır. Araştırma sonuçları programın annelerin öğretme becerilerini arttırdığını göstermiştir.

Reed vd. (2007) Birleşik Krallıktaki özel kreşlerdeki 53 otizmlı çocuk ve bakıcılarının üzerinde yaptıkları araştırmada Portage Erken Eğitim Programının otizmlı çocukların bilişsel gelişimleri üzerindeki etkilerini ölçmüştür. Araştırma sonucuna göre programın otizmlı çocukların bilişsel gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğu görölmüştür. Pratibha ve Sangeeta (2013) zihinsel ve fiziksel engeli olan çocukların fiziksel becerilerini geliştirmek için 0-6 yaş grubundaki 15 çocuğa ve bakıcılarına PortageErkenEğitim Programını uygulamışlardır. Araştırma sonunda programın zihinsel engeli olan çocukların fiziksel gelişimlerini geliştirmek için etkili bir yöntem olduğu görölmüştür.

Liu vd. (2018) Portage Erken Eğitim Programını gelişim geriliği olan 75 Çinli çocuk ve anneleri üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla uygulamıştır. Araştırma sonunda gelişimsel geriliği olan çocuklar üzerinde programın olumlu etkilerinin olduğu görölmüştür.

Kobal (1993) Ankara'da bir rehabilitasyon merkezinde yatılı olarak bulunan 100 beyin felçli çocuğun fiziksel ve öz bakım becerilerini kazanmalarında Portage Erken Eğitim Programının bir fark yaratıp yaratmayacağını araştırmıştır. Araştırmada çocuklara 5 haftalık bir eğitim verilmiş ve araştırma sonuçlarına göre çocuklara verilen eğitimin öz bakım gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğu görölmüştür.

Şahin (1994) 4-7 yaş arası 16 zihinsel engeli olan çocuğun ailelerine Portage Erken Eğitim Programı uygulamıştır. Araştırma sonuçlarına göre programa aktif olarak katılan ailelerin çocuklarının bilişsel gelişimlerini daha olumlu yönde etkiledikleri görölmüştür.

Bayhan ve İpek (2000) 3-4 yaş aralığındaki 18 zihinsel engelli çocuğun renk, şekil ve sayı kavramlarını Portage Erken Eğitim Programı ile kazanıp kazanamadıklarını kontrol etmiştir. Sonuç olarak çocukların %60'ının PortageErkenEğitim Programı sayesinde istenen kavrama becerilerini kazandığı görölmüştür.

Russell (2007) İngiltere'de PortageErkenEğitim Programına katılmış kişilere program hakkındaki görüşlerini sormuştur. Araştırma sonuçlarına göre programın ev ortamında da uygulanabilmesi açısından esnek olduğu; fakat uygulama ve ölçümleri açısından zor olduğu belirlenmiştir.

Brue ve Oakland (2001) ise Portage Erken Eğitim Programının kullanıldığı 0-6 yaş aralığındaki çocukları kapsayan 60 araştırmanın sonuçlarını çalışmalarında özetlemişlerdir. Tüm çalışmalar bütün olarak değerlendirildiğinde Portage Erken Eğitim Programının çocukların gelişimde anlamlı bir fark yarattığı tespit edilmiştir.

Biber (2012) Portage Erken Eğitim Programının aile ve kurum ortamında yaşayan 5-6 yaş çocuklarının gelişimleri ile aile katılım düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla bir kısmı aileleri ile yaşayan; bir kısmı ise yuvada kalan 5-6 yaş grubu anaokuluna devam eden 64 çocuk üzerinde deneysel bir çalışma yapmıştır. Ön-test-son-test ve kontrol grubu modelinin kullanıldığı çalışmada ailelerin ve bakıcı annelerin Portage Erken Eğitim Programı hakkında eğitim almalarının çocukların gelişimleri açısından önemli ve gerekli olduğu ortaya konmuştur. Biber (2012) Özellikle yurtlarda çocuklara gelişimleri için sağlanan imkanların yetersizliğinin giderilebilmesi için bu türden kurumların hizmet içi eğitimlerle desteklenmeleri gerektiği sonucuna varmıştır.

Gelişimi yavaş seyreden ve özel eğitim gerektiren çocukların gelişimini detaylı olarak değerlendirebilen ve gelişimini desteklemeye yönelik çalışmalar yapılmasını sağlaması ve bilinçli anne-baba ve eğitimciler için yol gösterici olması açısından bu çalışmada Portage Erken Eğitim Programının kullanımı tercih edilmiştir. Portage Erken Eğitim programı özellikle özel gereksinimli olan çocukların gelişimindeki eksiklikleri tamamlamaya yönelik pek çok yaratıcı öneri sunmaktadır. Bu program özel gereksinimli bir çocukta görülen yetersizliklerin en aza indirilmesi, aile ortamının güçlendirilmesi gereken bu süreçte aile katılımı etkinlikleri, ebeveynlerin hem kendilerinin hem de çocuklarının yaşadıkları tüm bu olumsuzluklarla başa çıkmalarını, sürece hazırlanmaları desteklemektedir Türkiye’de bugüne kadar yapılan çalışmalarda özellikle özel eğitime ve korunmaya gereksinimi olan 2-6 yaş grubu arası çocuklarda aile ve kurum eğitim uygulamaları ile ilgili çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu tez çalışması bu alanda literatüre katkıda bulunması amaçlanmaktadır. Bu tez çalışmasında uygulanan Portage Erken Eğitim Programında tamamen özel gereksinimli çocukların yapabileceklerine önem verilir ve aşamalar halinde kazanılacak beceriler üzerinde çalışılır. Dünya literatürüne bakıldığında müdahale programlarının hepsi çocuk gelişiminde programlara ailelerin katılımının gerekliliğini belirtmektedir. Genel olarak erken müdahale programlarının daha çok ailelerin sosyo-

ekonomik durumlarına odaklandığı görülmektedir (Biber, 2012). Bu çalışmanın kapsamı özel gereksinimli çocukların ve ailelerin eğitimi ile sınırlandığı için Portage Erken Eğitim Programının uygulanmasının daha uygun olacağı düşünülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

Araştırma, 2022 yılı Şubat-Mayıs ayları arasında Iğdır İlinde 360 çocuk kapasitesi olan Yeşil Iğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ndeki 2-6 yaş arası özel eğitim alan çocuklardan 43 tanesi ile Portage Gelişim Ölçeği eşliğinde yapılan deneysel bir incelemedir. Araştırmaya katılan özel gereksinimli çocuklar aldıkları tanılara göre 5 farklı gruba ayrılmıştır. Araştırmada otizm, Down sendromu, hafif zihinsel engeli, fiziksel engelli ve orta-ağır zihinsel engelli tanısı alan gruplarla çalışılmıştır. Çocuklar yaşları bakımından 2-4 yaş ve 4-6 yaş grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Cinsiyetleri bakımından kız ve erkek olmak üzere ikiye ayrılmıştır ve son olarak çocuklar, eğitimlerini sadece öğretmenleriyle alanlar ve öğretmenlerinin yanında ebeveynlerinin de katılımı olanlar olmak üzere iki gruba ayrılmışlardır. Araştırmanın uygulamasının ilk adımında Portage Gelişim Ölçeğinde yer alan gelişim alanlarına göre uygun yaş grubu belirlenerek çocukların bu grupta kalan davranışlardan hangilerini yapıp yapamadıkları belirlenmiştir. Bunun için sosyal, dil, öz bakım, bilişsel ve fiziksel gelişim alanlarına göre çocuğun yaşının bir önceki yaş aralığından başlanarak çocuğun hangi aşamada olduğu belirlenmelidir. Ölçekte her gelişim alanında çocuğun yaşına uygun davranışlar sırayla listelenmiştir. Her gelişim alanında bir taban (bir başlangıç noktası) bulabilmek için çocuğun yapabildiği art arda 7-10 madde oluşturulmuştur. Bunu oluşturabilmek için ölçeğin maddeleri geriye doğru çocuğun yapabilme durumuna göre sırayla + olarak işaretlenir (Uzundemir Marangoz, 2001).

Bunun nedeni çocuğun başarabileceği bir seviyeden başlamayı garanti etmek ve çocuk için çok zor ve stresli olacak bir aşamadan başlatmamaktır. Ölçek gelişimsel olarak sıralanmış olduğu için maddeler arasında güçlü bir başarı temeli bulunduğu anda çocuğun ölçeğin önceki bölümlerinde yer alan birçok maddeyi yapabileceği tahmin edilir (Uzundemir Marangoz, 2001).

Ardışık olarak çocuğun başarabildiği 7-10 madde bulduktan sonra çocuk gözlemlenerek Ölçek işaretlenmeye devam edilir ve çocuğun yapamadığı ardışık 7-10 madde buluna kadar devam edilir. Bunlar – olarak işaretlenir. Buna tavan denir ve çocuğun bu bölümdeki becerilerinin en üst sınırına ulaştığını ve bundan sonra başka işaretleme yapılmasına gerek olmadığına karar verilir. Doğal olarak eğer çocuk bu maddeleri yapamıyorsa ileri yaş seviyelerindeki maddeleri de yapamayacaktır. Aynı

işlem (taban ve tavan bulma) her gelişim alanı için yapılmaktadır. Genellikle her gelişim alanı için çocuğa farklı yaş seviyelerinde tavan ve taban belirlenir. Amaç çocuğun bulunduğu mevcut yerden başlayarak potansiyeli ne ise onun doğrultusunda çalışmasına devam etmektir (Uzundemir Marangoz, 2001). Evde pekiştirme için eğitime katılan ebeveynlere uygulamaları için bir etkinlik listesi verilmiştir. Her hafta çocuğun gelişimi gözlenerek programın etkinliği ölçülmüştür.

3.1.Araştırmanın Hipotezleri

Araştırma kapsamında amacın ortaya açıkça ortaya konulabilmesi için oluşturulan hipotezler aşağıdaki şeklide belirtilmiştir.

H₁: “Deney grupları çocukların sosyal gelişim boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

H₂: “Deney grupları çocukların dil gelişimi alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

H₃: “Deney grupları çocuklarının öz bakım alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

H₄: “Deney grupları çocukların bilişsel gelişim alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

H₅: “Deney grupları çocukların fiziksel gelişim alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

H₆: “Aile ve Öğretmen ile Öğretmen gruplarının öntest-sontest puanları arasında anlamlı farklılık vardır”

3.2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırma, 2022 Şubat-Mayıs tarihleri arasında Iğdır İlinde 360 çocuk kapasitesi olan Yeşil Iğdır Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'ndeki 2-6 yaş arası özel eğitim alan çocuklar ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya otizm, Otizm Spektrum Bozukluğu, Down sendromlu, Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik, Bedensel Yetersizlik ve Orta-Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik tanısı konulan 2-6 yaş arası 50 çocuk ile yapılmıştır. Araştırmanın süresi boyunca eğitimlere tam katılım gösteren 43 çocuğun verileri dikkate alınmıştır.

3.3. Araştırmanın Analiz Yöntemi

Araştırma deneysel bir çalışmadır. Deney grubunu oluşturan ocukların Portage Gelişim Ölçeğindeki alt boyutlarına ilişkin hipotezler PairedSamples T testi ile sınanmıştır. Öleğın alt boyutlarına ait ön-test ve son-test puanlarının ortalamaları ve standart puanları hesaplanarak T testi sonucuna göre hipotez red veya kabul edilmiştir. Daha sonra Portage Gelişim Ölçeğinin boyutlarına ilişkin ön-test ve son test sonuçlarının aile ve öğretmen ile öğretmen gruplarına göre karşılaştırılması yapılmıştır. Portage Erken Eğitim Programın etkinliğinin aile katılımına göre bir farklılık gösterip göstermediği iki değişkenli karşılaştırmalar için t testi ile test edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırma kapsamında analiz edilen verilere ilişkin bulgular yer almaktadır. İlk kısımda demografik verilere ilişkin tanımlayıcı bilgiler, ikinci kısımda ise ön-test ve son-test verilerine ilişkin analiz sonuçları yer almaktadır.

4.1. Tanımlayıcı Bilgilere İlişkin Bulgular

Tablo 1. Araştırma Ölçeği ile ilgili Tanımlayıcı Bilgiler

Boyutlar	N	Maximum	Skewness		Kurtosis	
			Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Sosyal Gelişim Ön-Test	43	12	0,962	0,361	-0,142	0,709
Sosyal Gelişim Son-Test	43	22	0,878	0,361	-0,168	0,709
Dil Gelişimi Ön-Test	43	11	0,256	0,361	-0,963	0,709
Dil Gelişimi Son-Test	43	20	0,896	0,361	-0,078	0,709
Öz Bakım Ön- Test	43	10	0,250	0,361	-0,768	0,709
Öz Bakım Son-Test	43	19	0,006	0,361	-0,871	0,709
Bilişsel Gelişim Ön-Test	43	13	0,233	0,361	-0,697	0,709
Bilişsel Gelişim Son-Test	43	24	0,366	0,361	-0,315	0,709
Fiziksel Gelişim Ön-Test	43	10	0,362	0,361	-0,763	0,709
Fiziksel Gelişim Son-Test	43	20	0,401	0,361	-0,479	0,709

Tablo 1’de görüldüğü üzere Portage Gelişim Ölçeğinin Sosyal, Dil, Özbakım, Bilişsel ve Fiziksel olmak üzere 5 temel boyutu bulunmaktadır. Araştırmaya katılan 43 çocuğun bu boyutlardaki ön test-son test değerlerine ilişkin ortalama, standart sapma, maksimum değerleri ve verilerin normal dağılıma sahip olup olmadığına dair çarpıklık ve basıklık değerleri yer almaktadır. Tablo 1’e göre sosyal gelişim boyutunun Skewness ve Kurtosis değerlerinin 0,962 ile -0,142 arasında olduğu görülürken, dil gelişimi boyutunun Skewness ve Kurtosis değerlerinin ise 0,256 ile -0,963 olduğu görülmektedir. Yine öz bakım boyutunun Skewness ve Kurtosis değerlerinin 0,25 ile -0,078 olduğu görülürken, bilişsel gelişim boyutunun Skewness ve Kurtosis değerlerinin 0,366 ile -1,697 aralığında olduğu görülmektedir. Son olarak fiziksel gelişim boyutunun Skewness ve Kurtosis değerlerinin 0,362 ile -1,763 arasında olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu bulgular eşliğinde ölçeğe ait tüm boyutların Skewness ve Kurtosis değerlerinin +1 ile -1 aralığında değiştiği

görülmüştür. Araştırma kapsamında deney grubunda ki çocukların cinsiyetlerine ilişkin bilgiler tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Sayı	%
Kız	13	30,2
Erkek	30	69,8
Toplam	43	100

Araştırma kapsamında deney grubundaki kız çocuk sayısı 13 (%30.2), erkek çocuk sayısının da 30 (%69,8) olduğu Tablo 2’de görülmektedir. Araştırma kapsamında deney gruplarına ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Grup Dağılımına İlişkin Bilgiler

Grup	Sayı	%
Aile ve Öğretmen	26	60,5
Öğretmen	17	39,5
Toplam	43	100

Araştırma kapsamında yürütülen eğitim programına katılan çocukların%60,5’i programa ebeveynleri ile birlikte katılmıştır. Eğitim programına katılan çocukların %39,5’unun ebeveynleri eğitim programına katılım göstermemiştir. Araştırma kapsamında deney gruplarının yaşlarına ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaş Dağılımına İlişkin Bilgiler

Yaş	Sayı	%
2-4 Yaş Arası	16	37,2
4-6 Yaş Arası	27	62,8
Toplam	43	100

Araştırma kapsamında deney gruplarındaki çocuklardan 16'sının (%37,2) 2-4 yaş aralığında olduğu görülürken, 27'sinin (%62,8) 4-6 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında deney gruplarındaki çocukların aldıkları tanımlara ilişkin bilgiler aşağıdaki Tablo5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Tanı Dağılımına İlişkin Bilgiler

Tanı	f	%
OSB	2	4,7
Down Sendromu	17	39,5
Hafif Zihinsel	14	32,6
Fiziksel	7	16,3
Orta-Ağır Zihinsel	3	7,0
Toplam	43	100

Araştırma kapsamında deney gruplarındaki çocuklardan 2'sinin (%4,7) otizm, 17'sinin (%39,5) Down, 14'ünün (%32,6) hafif zihinsel, 7'sinin (%16,3) fiziksel ve 3'ünün de (%7) orta-ağır zihinsel tanılı oldukları Tablo 5'de görülmektedir.

4.2. Deney Grubunu Oluşturan Çocukların Portage Gelişim Ölçeği Alt Boyutlarının Ön-Test/Son Test Analiz Sonuçları

Bu bölümde Portage gelişim ölçeğinde bulunan; sosyal gelişim, dil gelişimi, öz bakım, bilişsel gelişim ve fiziksel gelişim alt boyutlarına ilişkin ön-test/ son-test analiz sonuçları yer almaktadır. Araştırma kapsamında sosyal gelişim alt boyutuna ait Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 6'da gösterilmiştir

Tablo 6. Sosyal Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi

Alt Boyut	Test	N	Ort.	S.S.	S.D.	T	P
Sosyal Gelişim	Ön- Test	43	7,84	1,94	0,296		
	Son- Test	43	13,84	1,02	0,325	20,285	,000*

Deney grubunu oluşturan çocukların Portage gelişim ölçeğindeki sosyal gelişim boyutunun Paired-Samples T testine ilişkin bulgular Tablo 6’da görülmektedir. Tablo 6’ya göre sosyal gelişim alt boyutunun ön-test ortalaması 7,84 ve standart sapması 1,94 olarak hesaplanmış, son-test ortalaması 13,84 ve standart sapması 1,94 olarak tespit edilmiştir. T testi analiz sonucuna göre P değerinin ise 0,000 olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında dil gelişim alt boyutuna ait Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo’ 7 de gösterilmiştir.

Tablo 7. Dil Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi

Alt Boyut	Test	N	Ort.	S.S.	S.D.	T	P
Dil Gelişimi	Ön- Test	43	9,14	1,39	0,212		
	Son- Test	43	15,28	1,28	0,425	28,961	,000*

Deney grubunu oluşturan çocukların Portage Gelişim Ölçeğindeki dil gelişim alt boyutunun Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular Tablo 7’de görülmektedir. Tablo’ya göre dil gelişim alt boyutunun ön-test ortalaması 9,14 ve standart sapması 1,39 olarak hesaplanmış, son-test ortalaması 15,28 ve standart sapması 1,94 olarak tespit edilmiştir. T testi analiz sonucuna göre P değerinin ise 0,000 olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında öz bakım alt boyutuna ait Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8. Öz Bakım Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi

Alt Boyut	Test	N	Ort.	S.S.	S.D.	T	P
Öz Bakım	Ön- Test	43	8,65	1,42	0,217		
	Son- Test	43	15,16	1,28	0,429	30,06	,000*

Deney grubunu oluşturan çocukların Portage gelişim ölçeğindeki öz bakım alt boyutunun Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo'ya göre öz bakım alt boyutunun ön-test ortalaması 8,65 ve standart sapması 1,42 olarak hesaplanmış, son-test ortalaması 15,16 ve standart sapması 1,94 olarak tespit edilmiştir. T testi analiz sonucuna göre P değerinin ise 0,000 olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında bilişsel gelişim alt boyutuna ait Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9. Bilişsel Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi

Alt Boyut	Test	N	Ort.	S.S.	S.D.	T	P
Bilişsel Gelişim	Ön- Test	43	9,65	1,85	0,282		
	Son- Test	43	16,81	1,33	0,125	25,379	,000*

Deney grubunu oluşturan çocukların Portage gelişim ölçeğindeki bilişsel gelişim alt boyutunun Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular Tablo 9'da görülmektedir. Tablo'ya göre bilişsel gelişim alt boyutunun ön-test ortalaması 9,65 ve standart sapması 1,85 olarak hesaplanmış, son-test ortalaması 16,81 ve standart sapması 1,85 olarak tespit edilmiştir. T testi analiz sonucuna göre P değerinin ise 0,000 olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında bilişsel gelişim alt boyutuna ait Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular aşağıdaki Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Fiziksel Gelişim Alt Boyutuna İlişkin Paired-Samples T Testi

Alt Boyut	Test	N	Ort.	S.S.	S.D.	T	P
Fiziksel Gelişim	Ön- Test	43	7,67	2,35	0,359		
	Son- Test	43	13,49	1,75	0,298	16,203	,000*

Deney grubunu oluşturan çocukların Portage gelişim ölçeğindeki fiziksel gelişim alt boyutunun Paired-Samples T testinin ilişkin bulgular Tablo 10'da görülmektedir. Tablo'ya göre fiziksel gelişim alt boyutunun ön-test ortalaması 7,67 ve standart sapması 2,35 olarak hesaplanmış, son-test ortalaması 13,49 ve standart sapması 1,75 olarak tespit edilmiştir. T testi analiz sonucuna göre P değerinin ise 0,000 olduğu görülmektedir.

4.3. Ön-Test/Son Test Sonuçlarının Gruplara Göre Karşılaştırılması

	Grup	N	Mean	S.D	S.S.
Ön-Test	Aile ve Öğretmen	26	43,92	4,857	0,953
Son-Test	Öğretmen	17	41,47	0,874	0,212

Aile ve öğretmen ile sadece öğretmen gruplarının ön-test ve son-test puan ortalamaları sırası ile 43,92 ve 41,47 bulunmuştur. Aile ve öğretmen gruplarına ilişkin örneklem t-test sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11. Grupların T-Testine Göre Karşılaştırılması

	F	Sig	t	d.f	Sig.(2-tailed)
Ön-Test	17,347	,000	2,052	41	,047
Son-Test			2,513	27,435	0,18

Yapılan örneklem t-test sonucu yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Tablo'ya göre f değerinin 17,347 olduğu tespit edilirken, ön-test ve son-test Sig (2) değerlerinin 0,47 ile 0,18 olduğu görülmüştür. Bu sonuçtan hareketle bu iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur, $t=2,052$, $p<0,05$.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmanın bulgularına göre Portage Erken Eğitim Programına katılan 2-6 yaş aralığındaki Otizm Spektrum Bozukluğu, Down sendromlu, Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizlik, Bedensel Yetersizlik ve Orta-Ağır Düzeyde Zihinsel Yetersizlik olmak üzere özel gereksinimli çocukların %69'unun erkek %30'unun ise kız olduğu görülmektedir. Deney gruplarının %60,5'i aile katılımı ile gerçekleştirilirken %39,5'u ise sadece araştırmanın yapıldığı kurumun öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında deney gruplarındaki çocukların %37,2'nin 2-4 yaş aralığında olduğu görülürken, %62,8'inin 4-6 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Deney grubundaki çocukların %4,7'si otizm, %39,5'u Down, %32,6'sı hafif zihinsel, %16,3'u fiziksel ve %7'si orta-ağır zihinsel engelli tanılıdır. Araştırma verilerinin Tabachnick ve Fidell'e göre normal dağılım özelliği gösterdiği görülmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Deney grubunda olan çocuklarının sosyal, dilsel, fiziksel, özbakım, bilişsel gelişim boyutlarının tümünün ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık çıkmıştır. Yapılan ön-test ve son test sonuçlarına göre

H₁: “Deney grupları çocuklarının sosyal gelişim boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

H₂: “Deney grupları çocuklarının dil gelişimi alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

H₃: “Deney grupları çocuklarının öz bakım alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

H₄: “Deney grupları çocuklarının bilişsel gelişim alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

H₅: “Deney grupları çocuklarının fiziksel gelişim alt boyutunun ön-test ve son-test puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

H₆: “Aile ve Öğretmen ile Öğretmen gruplarının öntest-sontest puanları arasında anlamlı farklılık vardır” hipotezi desteklenmiştir.

Bu da Portage Erken Eğitim Programının özel gereksinimli olan çocukların gelişiminde etkili olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ailelerin katılımıyla gerçekleştirilen deney grubundaki çocukların gelişimi ile sadece öğretmenlerin yer aldığı deney grubundaki çocukların gelişimleri arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Bu da ailelerin özel gereksinimli çocuklarının gelişimine nasıl katkı sunacaklarını bilmelerinin çocuklarının gelişimlerine büyük katkısının olduğunu göstermektedir. Ailelerin yönlendirmeleri ile çocuklar gelişim becerilerini geliştirmede ailelerinin gözetiminde evde de pratik yapma imkânı bulabilmektedirler. Bu çalışma Iğdır'da uygulanmıştır. Iğdır'da özel gereksinimli çocuklara verilen eğitim kurumlarının sayısı arttırılmalı ve Portage Eğitim Programı Iğdır genelinde okul öncesi programlarda yaygınlaştırılmalıdır. Çocuk gelişiminde etkili olan Portage Erken Eğitim Programı ile çocukların gelişimine daha fazla destek sağlanabilir. Ailelerin katılımının arttırılması ile bu programda eğitim almaları çocuk gelişimi konusunda bilinçlenmeleri çocukları ile olan iletişimlerini ve bağlarını da güçlendirmektedir. Bu sayede aileler çocuklarındaki gelişim bozukluklarının daha erken farkına vararak erken dönemde önlem alabilirler ve çocuklarının gelişimlerine daha fazla katkıda bulunabilirler.

KAYNAKÇA

- Alpaslan, S. ve Karun, G. (1994). *Çocuk gelişimi ve dağılışı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları
- Aral, N. ve Baran, G. (2011). *Çocuk gelişimi*. Ankara: Ya-Pa
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). *Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Şti
- Avcı, N. (2003). *Gelişimde 0-3 yaş yaşama merhaba*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Aydın, B. (2002). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Aydoğan, Y., Özyürek, A. ve Akduman, G. (2015). Erken çocukluk döneminde gelişim. Ankara: Vize Yayıncılık
- Bacanlı, H. (2001). *Gelişim ve öğrenme*.4. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bağcıoğlu Ünver, G. (2015). Gelişimle ilgili temel kavramlar, gelişimin temel ilkeleri ve gelişimi etkileyen faktörler (Ed. A. Ulusoy). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Ankara: Anı, 1-16.
- Bakkaloğlu, H. (ty) Erken Müdahale Programları (Ders Notları), Gazi Üniversitesi, Ankara., <https://slidetodoc.com/syz-001-erken-mdahale-programlari-emp-do-dr/> (Erişim Tarihi: 22.05.2022)
- Bayhan, P. ve İpek, A. (2000). Examination of children at preschool period with mental retardation in gaining the concepts of colour-shape and numbers with computer assisted instruction. *Journal of Qafqaz University*, 6(1), 167- 176.
- Biber, K. (2012). *Portage erken eğitim programının aile ve kurum ortamında yaşayan 5-6 yaş çocuklarının gelişimleri ile aile katılım düzeyleri üzerindeki etkisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Biber, K. ve Ural, O. (2016). Portage erken eğitim programının 5–6 yaş çocuklarının gelişimleri ile aile katılım düzeyleri üzerindeki etkisi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 12(6), 1181-1204.
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 3(2), 99-109.
- Brue, A. W. and Oakland, T. (2001). The Portage guide to early intervention: An evaluation of public evidence. *School Psychology International*. 22(2), 243-255
- Cameron, D. L. (2020). Efficacy of the portage early intervention programme 'growing: Birth to three' for children born prematurely. *Early Child Development and Care*, 191(16), 2558-2569

- Cameron, R. J. (1997). Early intervention for young children with developmental delay: The Portage approach. *Health and Development*, 23(1), 11-27.
- Clements, J. C., Smith, J., Spain, B. and Watkeys, J. (1982). A preliminary investigation on the use of the Portage system in day nursery settings. *Child: Care, Health and Development*, 8(3), 123-131.
- Danış, M. Z. (2001). Otistik çocuklar. *Ufukun Ötesi Bilim Dergisi*, 1(2), 65-82.
- Dinç, B. (2015). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların ebeveynlerinin çocuk hakları eğitimi konusundaki görüşleri. *Journal of Qualitative Research in Education*, 3(1), 7-25.
- Dworetzky, J. P. (1995). *Introduction to child development*. 5th Edition. New York: West Publishing Company.
- Elmacı, D. (2021). Türkiye’de özel eğitim alanında korunmaya ihtiyacı olan çocuklar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*.
- Eraslan, E., Çalışkan, M. ve Özmen, M. (1997). *Zihinsel özürli çocuklarda Portage Erken Eğitim Programı uygulaması*. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2003). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2006). Eğitim psikolojisi: Gelişim öğrenme öğretme. 15. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Erşan, Ş. (2020). Okul öncesi çocuklarının gelişimsel özellikleri ve temel ihtiyaçları (Ed. Z. Şahin). *Okul Öncesi Eğitime Giriş*. Sinop: Eğiten Yayıncılık, 113-155
- Feldman, R. (2001). *Child Development*. 2. Edition. USA: Prentice-Hall.
- Frederickson, N. and Harran, H. (1986). Portage evaluation and re-evaluation: A day nursery project. *Educational Psychology in Practice*, 1(4), 159-165.
- Gargiulo, R.M. (1995). *Working with parents of exceptional children*. Boston: Houghton Mifflin.
- Hall, H.R. ve Graff, J.R. (2011). The relationship among adaptive behaviors of children with autism, family support, parenting stress, and coping. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 34(1), 4-25.
- Harding, J. ve Smith, L. M. (2005). *Play in early childhood from birth to six years*. London: NFER Publishing.
- Hardy, N. ve Sturmeay, P. (1994). Portage guide to early education III: A rapid training and feedback system to teach and maintain mothers’ teaching skills. *Educational Psychology*, 14(3), 345-358,

- Hildebrand, V. (1994). *Guiding young children*. 5. Edition, New York: McMillan College Publishing Company Inc.
- Hooper, S.P. and Mills, C.L. (2004). Developmental processes and factors affecting development (Ed. S. R. Hooper and W. Umansky). *Young children with special needs*. 4th edition. New Jersey: Pearson Merrill Prentice Hall, 38-89.
- İnanç, B.Y., Bilgin, M. ve Kılıç Atıcı, M. (2007). *Gelişim psikolojisi*. 3. Baskı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Kandır, A. (2003). *Gelişimde 3-6 yaş çocuğum büyüyor*. Ankara: Morpa Yayınları.
- Karaaslan, Ö. (2010). *Etkileşime dayalı erken eğitim programı'nın (EDEP) gelişimsel yetersizliğe sahip çocuklar ve anneleri üzerindeki etkililiği*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kartal, H. (2020). Erken eğitim ve destek programları. Ed. (Z. F. Temel.). *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları*. 6. Baskı. Ankara: Anı, 125-180.
- Kobal, G. (1993). *Serebral paralizeli çocuklarda motor ve özbakım becerilerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Liu, X. M. D., Wang, X. M. M. S., Ge, J. J. M. S. Ve Dong, X. Q. B. S. (2018). Effects of the portage early education program on Chinese children with global development delay. *Medicine*, 97(41), 1-6,
- McGaw, S. ve Sturmey, P. (1989). The effects of text read ability and summary exercises on parental knowledge of behavior therapy: The Portage parent readings. *Educational Psychology*, 9(2), 127-132.
- Nealy, C. E., O'Hare, L., Powers, J. D. Ve Swick, D. C. (2012). The impact of autism spectrum disorders on the family: A qualitative study of mother's perspectives. *Journal of Family Social Work*, 15(3), 187-201.
- Nfer, N. (1993). *Portage erken çocukluk dönemi eğitim programı kontrol listesi* (Çev. N. Güven, S. Bal ve N. Metin). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Oktay, A. (2004). *Türkiye'de oku öncesi eğitimin dünü, bugünü ve yarını : Kültürlerin buluşması ,erken çocukluk gelişimi ve eğitimine yansımaları*. İstanbul: OMEP, 3-17
- Orhan, R. ve Ayan, S. (2018). Psiko-motor ve gelişim kuramları açısından spor pedagojisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 523-540
- Overton, W. F. (2006). Developmental psychology: Philosophy, concept, methodology (Ed. M. Lerner). *The Handbook of Child Psychology*. Volume: 1, New York: Wiley, 18-88,
- Öztürk, E. (2005). İlk üç yaşta gelişimsel sorunları olan çocuklar: Üç sorun ve üç çözüm. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(2), 13-25.

- Piştav Akmeşe, P. ve Kayhan, N. (2014). Okul öncesi ve ilkokula devam eden özel gereksinimli öğrencilerin aile katılım düzeylerinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(2), 39-56
- Pratibha, M. S. Ve Sangeeta, D. (2013). Application of Portage training programme to improve the motors skills of pre-school in tellyctually. *International Journal of Management and Social Sciences Research*, 2(4), 59-63.
- Ramey, C. T. ve Ramey, S. L. (1998). Prevention of intellectual disabilities: Early interventions to improve cognitive development. *Preventive Medicine*, 27, 224-232.
- Reed, P.,Osborne, L.A.ve Corness, M. (2007). Thereal-world effectiveness of early teaching interventions for children with autisms pectrum disorder .*Exceptional Children*, 73(4), 417-433.
- Revill, S. And Blunden, R. (1979). A home training service forpre-school development allyhandicapped children.*Behaviour Research and Therapy*, 17(3), 207-214.
- Russell, F. (2007). Portage in the UK: recent developments. *Child: Care, Healthand Development*, 33(6), 677-683.
- Şahin, S. (1994). *Zihinsel engelli çocukların ailelerine verilen eğitimin çocuğun kavram gelişimine etkisinin incelenmesi*.Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- San Bayhan, P. ve Artan, İ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Shearer, M. S. And Shearer, D. (1972). The Portage Project: A model for early child hood education. *Exceptional Children*, 39(3), 210-217.
- Siklos, S. Ve Kerns, K. A. (2006). Assessing need forsocial support in parents of children with autismand down syndrome. *Journal of Autismand Developmenta lDisorders*, 36(7), 921-933.
- Sucuoğlu, B. (1995). Özürlü çocuğu olan anne-babaların gereksinimlerinin belirlenmesi. *Çocuk ve Gençlik Dergisi*, 2(1), 10-18.
- Trawick Smith, J. (2006). *Early child hood development*. 4.Edition, New Jersey: Pearson Education Inc.
- Tür, G. (1997). *Çocuk eğitimi (3-6 yaş)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları
- Uzundemir, Marangoz, E. (2020). *Portage Erken Eğitim Kılavuzu*. İzmir: Duyal Matbaası.
- Yavuzer, H. (1999). *Ana-baba ve çocuk*.İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, F. Ü. ve Çağdaş, A. (2001). *Okul öncesi dönemde deneyerek öğrenmeye yönelik deneysel yaratıcılık programı*. X. Eğitim Bilimleri Kongresi, 7-9 Haziran 2001, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 1251-1262.

